

Georg Henrik von Wright 100 vuotta

■ Ilkka Niiniluoto

Akateemikko Georg Henrik von Wright (1916–2003) on kaikkien aikojen kansainvälisesti tunnetuin suomalainen filosofi, joka oli myös kotimaassaan johtava intellektuelli. Korkean 87 vuoden iän saavuttaneen ajattelijan ja julistajan työ on yhä arvostettua ja ajankohtaista, mitä osoittaa hänen 100-vuotissyntymäpäiväänsä 14. kesäkuuta 2016 liittyvä juhlinta. Ohjelmassa ovat kansainväliset kongressit Helsingin yliopistolla toukokuussa ja Cambridgen yliopistossa syyskuussa, kolmas Georg Henrik von Wright Lecture toukokuussa, ystävien muistoja sisältävä kirja *Georg Henrik von Wright's Book of Friends* (Acta Philosophica Fennica-sarjassa) sekä puiston nimikkoterassin avaaminen Helsingissä Eirassa.

Kansalliskirjaston juhlanäyttely *Ajatus ja julistus*, johon liittyi myös neljän kaksoisluennon sarja ja konsertti, tuo esiin G. H. von Wrightin koko filosofisen elämänsä innostuneena opiskelijana, luovana tutkijana, ihailtuna professorina, akateemisena vaikuttajana ja vastuullisena aikalaiskriitikkona. Se kertoo myös rakastetun herrasmiesfilosofin elämästä perheen, ystävien ja taiteen parissa. Näyttelyn kävijä saa seurata valokuvien, kirjeiden, leikkeiden ja teosten avulla filosofin uran huippukohtia maailman yliopistoissa ja matkoja Etnan huipulta kesähuvilalle Välön saaren Inkoossa. Näyttelyyn liittyy Bernt Östermanin ja Risto Vilkon toimittama kolmikielinen kuvitettu teos *Georg Henrik von Wright – Filosofin elämä, En filosofis liv, A Philosopher's Life* (Into 2016).

Kansainvälinen filosofiyhteisö tunsivat von Wrightin monipuolisena logiikan ja analyyttisen filosofian tutkijana sekä ajattelijana, jonka avarakatseisuus auttoi myös rakentamaan siltoja yli koulukuntarajojen. Suomessa ja Poh-

joismaissa von Wright oli johtava ja kiistojakin herättävä julistaja, joka osallistui ajankohtaisiin keskusteluihin kotimaisilla kielillä henkevästi kirjoitetuilla esseillä ja ennakkoluulottomasti kantaa ottavilla puheenvuoroilla.

Nuoremmille filosofeille ”G. H.” oli ystävällinen isähahmo, joka oli aina valmis kannustaviin keskusteluihin ja harkittuihin neuvoihin. Itse tutustuin häneen, kun rohkeutta pitkään kerättyäni uskalsin soittaa arvovaltaiselle akateemikolle keväällä 1968 ja pyytää häntä edellisenä vuonna perustetun filosofian opiskelijoiden yhdistyksen Dilemma ry:n ensimmäiseksi kunniajäseneksi. Von Wrightista oli tullut opiskelijanuorison idoli julkaistuaan marraskuussa 1967 sanomalehdissä kirpeän kirjoituksen Vietnamin sotaa vastaan.

Toinen henkilökohtainen muisto kertoo filosofin hienostuneesta persoonasta. Kaksi vuotta myöhemmin 1970 von Wright soitti minulle ja pyysi minua sihteeriksi Suomen Filosofiseen Yhdistykseen, jossa hän itse toimi puheenjohtajana. Vuosikokouksen jälkeen juuri valittu hallitus meni jatkoille Pörssiklubiin, jonka vahtimestari kieltäytyi päästämästä minua sisään ilman solmiota. Akateemikko sai käyttää koko henkilökohtaisen vaikutusvaltansa ja suostuttelutaitonsa ennen kuin ovet aukenivat nuorelle maiterille. Seuraavana päivänä hän soitti minulle kotiin ja pyysi anteeksi klubin vahtimestarin epäystävällistä käytöstä.

G. H. von Wright ajattelijana

Georg Henrik von Wright syntyi 14. kesäkuuta 1916 Helsingissä suomenruotsalaiseen aatelisperheeseen, jonka kantaisä oli muuttanut Suomeen Narvan kautta Skotlannista 1600-luvulla. Georg Henrik kävi Helsingissä ruotsinkielistä norssia. Kiinnostus ja kutsumus filosofiaan herä-

sivät jo 13-vuotiaana. Vuonna 1934 hän pääsi ylioppilaaksi ja aloitti Helsingin yliopistossa teoreettisen filosofian opinnot, muina aineinaan historia, valtio-oppi ja matematiikka. Pääaineen professorina toimi karismaattinen opettaja Eino Kaila, psykologi ja tieteenfilosofi, joka oli muutamaa vuotta aiemmin tuonut Suomeen Wienin piirin loogisen empirismin. Tämä radikaali filosofinen suuntaus korosti logiikan merkitystä, eksaktia ajattelua ja perinteisen metafysiikan kritiikkiä.

Kailan ehdotuksesta von Wright kirjoitti vuonna 1941 valmistuneen tieteenfilosofisen väitöskirjansa *The Logical Problem of Induction*, joka käsittelee David Humen muotoilemaa induktion ongelmaa ja sen ratkaisemiseen liittyviä todennäköisysteorian kehitelmiä.

Sukulaisuussuhteiden merkitystä yliopiston historiassa osoittaa se, että Georg Henrikin isänäiti oli nimeltään Nykopp, minkä kautta hänen varhaisiin esi-isiinsä kuuluu Turun Akatemian ensimmäinen teoreettisen filosofian professori Nils Nycopensis. Georg Henrikin äidin serkku Anna Snellman, joka oli J. V. Snellmanin pojantytär, oli naimisissa Eino Kailan kanssa.

Eino Kailalla oli läheiset suhteet Wienin piirin, jonka jäsenet joutuivat muuttamaan tai pakenemaan Hitlerin tieltä Englantiin ja Yhdysvaltoihin. Toisin kuin saksaksi kirjoittanut Kaila, von Wright onnistui pian integroitumaan uuteen anglosaksiseen analyyttiseen filosofiaan. Hän matkusti vuonna 1939 Cambridgen yliopistoon Englantiin tapaamaan induktiota tutkinutta C. D. Broadia, mutta tapasi siellä kuuluisan Ludwig Wittgensteinin, jonka syvälinen ja ankara persoonallisuus teki nuoreen suomalaiseen suuren vaikutuksen.

Vuonna 1946 von Wright, tuolloin vasta 29 vuoden ikäinen, nimitettiin Helsingin yliopiston ruotsinkieliseksi filosofian professoriksi. Kun Wittgenstein seuraavana vuonna erosi Cambridgen professorin virasta, yliopisto kutsui 31-vuotiaan von Wrightin hänen seuraajakseen keväällä 1948. Nuori perhe – mukana vaimo Elisabeth (o.s. von Troil) ja kaksi lasta Anita ja Benedict – asettui uuteen kotiin, taloon nimeltä *Strathaird*. Kun syöpää sairastanut Wittgenstein

kuoli 1951, von Wright päätti palata seuraavan vuoden alusta takaisin virkaansa Helsingin yliopiston professorina. Samalla von Wright sai yhdessä Elizabeth Anscomben ja Rush Rheesin kanssa julkaisuoikeudet Wittgensteinin valta-vaan käsikirjoitusten ja muistiinpanojen kokoelmaan. On suuressa määrin von Wrightin sitkeyden ja huolellisuuden ansiota, että tämä ainutlaatuinen kokoelma on vuosikymmenien kuluessa järjestetty ja julkaistu tutkijoiden käyttöön. Sen aineisto muodostaa edelleen perustan Helsingin yliopistossa ylläpidetylle Von Wright–Wittgenstein-arkistolle (WWA).

Cambridgen kaudella von Wrightin mielenkiinto siirtyi induktion tutkimisesta filosofiseen logiikkaan. Uudeksi tärkeäksi alueeksi kohosi modaliteettien (välttämättömyys, mahdollisuus, mahdottomuus) tutkiminen teoksessa *An Essay on Modal Logic* (1951). *Mind*-lehdessä 1951 julkaisemassaan kuuluisassa artikkelissa ”Deontic Logic” von Wright totesi, että saamisen (permissio) ja pitämisen (obligaatio) käsitteet noudattavat loogisia periaatteita, jotka muistuttavat mahdollisuuden ja välttämättömyyden logiikkaa. Tämän työn ansiosta hänestä tuli modernin deonttisen logiikan perustaja.

Kailan kuoltua vuonna 1958 von Wright nimettiin Suomen Akatemian jäseneksi vuonna 1961. Vuonna 1963 hän julkaisi kaksi pääteostaan *The Varieties of Goodness* ja *Norm and Action*, joilla on ollut suuri vaikutus hyve-etiikan, normilogiikan ja oikeusfilosofian kansainväliseen tutkimukseen. G.H. von Wrightin maailmalla ehkä laajimmin tunnettu teos on vuonna 1971 ilmestynyt *Explanation and Understanding*, jossa hän tarkastelee selittämisen ja ymmärtämisen kiistaa historiassa ja yhteiskuntatieteissä. Se muistuttaa Manner-Euroopassa suosittuja, tulkintaa ja intentionaalisuutta korostavia ajattelutapoja, kuten hermeneutiikkaa ja fenomenologiaa. von Wrightin ”analyttistä hermeneutiikkaa” onkin pidetty merkittävänä yrityksenä yhdistää kilpailevia filosofisia koulukuntia.

G. H. von Wright jäi virallisesti eläkkeelle akateemikon virastaan vuonna 1986, mutta hän säilytti elämänsä loppuun saakka työhuoneen Helsingin yliopiston filosofian laitoksella

ja otti aktiivisesti osaa kansainväliseen ja kotimaiseen filosofiseen toimintaan. Viimeisiksi teoksiksi jäivät mielen filosofiaa pohtiva *In the Shadow of Descartes* (1998) sekä muistelmateos *Mitt liv som jag minns det* (2001; suom. *Elämäni niin kuin sen muistan*, 2002). Hän myös lahjoitti arvokkaan kirjakokoelmansa ja huolella tallennetun 20 000 kirjeen kokoelman Kansalliskirjastolle. Akateemikko kuoli kotonaan Helsingissä 16. kesäkuuta 2003 täytettyään juuri 87 vuotta.

G. H. von Wright julistajana

Korkean tieteellisen profiilin rinnalla Georg Henrik von Wright oli aktiivinen kulttuuripersoona. *Nya Argus* -lehdessä ilmestyneitä tyylikkäitä esseitä kirjallisuudesta ja historian filosofiasta koottiin teokseen *Tanke och förkunnelse* (1955; suom. *Ajatus ja julistus*, 1961).

Esheet tiedon hyväksikäyttöön ja vaarallisuuden liittyvistä myyteistä herättivät laajemmin huomiota vasta ilmestyessään uudelleen teoksessa *Humanismen som livshållning* (1978; suom. *Humanismi elämänasenteena*, 1981). Kirjoituksissaan ja haastatteluissaan von Wright otti harmitusti kantaa moniin ajan ilmiöihin – sotaa ja asevarustelua vastaan, ajattelun vapauden ja ihmisoikeuksien puolesta. Hän arvosteli länsimaisen elintason jatkuvaa kohottamista ja siitä seuraavaa luonnon saastuttamista. Teos *Vetenskapen och förnuftet* (1986; suom. *Tiede ja ihmisjärki*, 1987) herätti runsaasti debattia myös Ruotsissa. Teoksen viileätä kulttuuripessimismia sävyttää tinkimätön sitoutuminen tieteelliseen järjenkäyttöön ihmiskunnan viimeisenä toivona.

Elävä filosofi

Jo 1970-luvun alussa ryhdyttiin toimittamaan von Wrightin ajattelua käsittelevää nidettä *The Library of Living Philosophers* -sarjaan. Pitkän toimitustyön jälkeen teos ilmestyi vuonna 1989 sarjan niteenä nro XIX. Pääsyä tähän kirjasarjaan on pidetty Nobelin palkinnon veroisena kunnianosoituksena filosofian piirissä, sillä se on myönnetty vuoden 1939 jälkeen vain 33 kertaa. Saman huomion Pohjoismaissa on saanut osakseen vain kesällä 2015 edesmennyt von Wrightin oppilas Jaakko Hintikka.

Syksyllä 1856 pitämässään luentosarjassa ”Akateemisesta opiskelusta” filosofian professori Johan Vilhelm Snellman esitti kauniin perustelun sille, miksi meidän on aiheellista tutustua tieteen suurten mestarien teoksiin. Voimme oppia heiltä rohkeutta ja itsenäisyyttä totuuden etsinnässä. Snellman myös vakuuttaa, että kohtaamalla menneisyyden suuria henkiä ja opiskelamalla heidän teoksiaan ja ajatuksiaan voimme jälleen herättää heidät henkiin.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston teoreettisen filosofian professori (emeritus).

UUDET STRATEGISEN TUTKIMUKSEN OHJELMAT

Strategisen tutkimuksen neuvosto rahoittaa yhteiskunnallisesti merkittävää ja vaikuttavaa korkeatasoista tutkimusta. Konsortiot etsivät konkreettisia ratkaisuja suuriin ja monitieteistä otetta vaativiin haasteisiin. Yhteistyö tiedontuottajien ja -hyödyntäjien välillä koko hankkeen ajan on tärkeää.

Strategisen tutkimuksen neuvosto on valinnut neljätoista konsortiota tutkimusohjelmiin. Kolmetoista konsortiota aloittaa neljässä uudessa strategisen tutkimuksen ohjelmassa: Kaupungistuva yhteiskunta, Osaavat työntekijät – menestyvät työmarkkinat, Turvallisuus verkottuneessa maailmassa sekä Terveys, hyvinvointi ja elämäntavat. Yksi konsortio täydentää vuonna 2015 aloittaneen Ilmastoneutraali ja resurssiniukka Suomi -ohjelman kokonaisuutta. Konsortioiden rahoitukseen käytetään yhteensä 50,2 miljoonaa euroa vuosina 2016–19. Neljäsatoista monitieteisessä konsortiossa on yhteensä 82 osahanketta yhteensä 33 organisaatiossa. Hieman yli puolet osahankkeista työskentelee yliopistoissa ja noin neljäsosa tutkimuslaitoksissa.